בס"ד

שמעתא עמיקתא

גליון טז'- פ' נשא ה'תש"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם העובד יותר מכדי פרנסתו עובר על איסור ביטול תורה

איתא **במנחות** (צט:) "אמר ר' אמי מדברי ר"י נלמד אם לא שנה אדם אלא פרק אחד ביום ופרק אחד בלילה קיים מצות לא ימוש וכו'. אמר ר"י משום רשב"י אפי' לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים וכו', שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמה יוונית קרא עליו המקרא הזה "לא ימוש", ופליגא (הא דר' ישמעאל דאמר חובה ללמוד כל היום, רש"י) דר' שמואל, דאמר רשב"נ אמר ר"י, פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה וכו', ע"כ.

ובעיקר דברי הגמ' יל"ע האם ר' ישמעאל ורשב"י חולקים, ורק לדעת ר"י יש חיוב של לימוד התורה כל היום, או דילמא לא פליגי כלל, וגם רשב"י מודה שיש חיוב תמידי ללמוד תורה משום והגית כו', אלא דס"ל שק"ש סגי לקיים "לא ימוש", אבל אה"נ שלא קיים "והגית בו יומם ולילה" (ולפי"ז מובן למה רב ישמעאל הביא את סוף הפסוק, ורשב"י את תחילת הפסוק).

והנה **בתוס'** (שם ס"ד: ד"ה ארור) מבואר להדיא שהתנאים הנ"ל פליגי אהדדי. וכ"כ **המהרש"א** (שם). וכן מוכח מדברי **התוס' רא"ש** (ברכות לה:) ועי' לקמן. ויעויין **בשאילתות** (שאילתא קמג) שכתב דקיי"ל כרשב"י. וכן נראה מדברי **הרמב"ם** (ת"ת פ"א ה"ח, ועי"י"ש ה"י ופ"ג הי"ג) **והשו"ע** (יו"ד סימן רמו סי' א) שפסקו שאדם חייב לקבוע עיתים, ולא כתבו שיש חיוב ללמוד כל רגע ורגע. ועיין עוד **ברמ"א** (שם) שפסק שבשעת הדחק אפי' לא קרא רק ק"ש שחרית וערבית, לא ימושו מפיך קרינן ביה. ולפי"ז לכאורה משמע דליכא חובה ללמוד כל רגע ורגע, ומ"מ בודאי שבכל עת שלומד מקיים מצוה כמבואר במשנה **בפאה** (פ"א מ"א) דמצות ת"ת אין לה שיעור, אלא שמ"מ לפי דעה זו אפילו רק למד קצת ביום וקצת בלילה יצא ידי חובתו.

אולם עיין **בר"ן** (נדרים שם ד"ה הא קמ"ל דאי בעי פטר נפשיה) שכתב בביאור שיטת רשב"י הנ"ל דמסתברא דלאו דוקא דבהכי מיפטר שהרי חייב כל אדם ללמוד ביום ובלילה כפי כחו, ואמרינן בפ"ק דקידושין (ל.) ת"ר "ושננתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך" וכו', וק"ש שחרית וערבית לא סגי להכי וכו'. והכא הכי קאמרינן, כיון דאי בעי פטר נפשיה ממאי דכתב בקרא בהדיא, דהיינו "בשכבך ובקומך" בק"ש שחרית וערבית וכו', עכ"ל. [וכן נקט **הטורי אבן** (חגיגה ז. ד"ה וגמילות חסידים)].

אמנם מדברי **רש"י** (קדושין ל. ד"ה יהיו מחודדים) משמע דלא כהבנת הר"ן שהרי פירש כוונת הגמ', שאמרו שיהיו ד"ת מחודדים בפיך, "חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר לו מידי". נמצא שאין הכוונה לומר גדר זמן החיוב של ת"ת אלא גדר באיכות הלימוד דהיינו לחזור ולהבין בעומק עד שלא יגמגם. ועיין **ברדב"ז** (ח"ג סי' תטז) שבאמת חולק על דברי הר"ן שאין חובה ללמוד תמיד ושכן הוי דעת רש"י והר"א ממיץ. וכן הוא **בראב"ש** בנדרים (שם). ועיין **באור שמח** (ת"ת פ"א ה"ב) שכתב דחיוב ת"ת (חוץ מק"ש שחרית וערבית) תלוי באדם לפי ההכרחיות שלפי הרגלו וכן לפי טוהר נפשו של אדם.

אלא דז"ל **הריטב"א** (נדרים שם ד"ה ואמרינן בגמ') כיון דאי בעי פטר נפשיה בק"ש וכו' היינו בדלא אפשר לו טפי, שצריך להשתדל קצת היום בפרנסתו, הא לאו הכי לא מיפטר, כדאיתא במנחות, ע"כ. מבואר דאינו נפטר מחובת ת"ת עי"י ק"ש אלא מי שטרוד, אבל בלא"ה חייב ללמוד כל רגע. וע"כ לומר דהריטב"א למד שרב ישמעאל לא פליג על שיטת רשב"י, אלא דרשב"י איירי במי שטרוד בפרנסתו, ומחמת מצבו יכול לקיים החיוב בק"ש בלבד, אולם ר' ישמעאל איירי במי שפנוי, ולא פליגי. וכדבריו משמע **מהרמ"א** הנ"ל. שו"ר **בגרי"פ לרס"ג** (סוף עשה יד) שביאר דברי הריטב"א כנ"ל. ועיי"ש שדחה דברי הרדב"ז הנ"ל, וכתב דרוב הראשונים ס"ל כהר"ן דחובת ת"ת היא כל רגע ורגע. וכן מבואר **בב"י** (או"ח סי' מז), **בגר"ז** (סי' קנו אות א), **בברכ"י** (סי' רמו אות א), **בגר"א** (שנות אליהו פאה פ"א מ"א דה"ת ת"ת), **בחפץ חיים** (פתיחה עשה יב ומ"ב סי' קנה ס"ק ד) **ובאג"מ** (יו"ד ח"ב סי' קי).

אלא דלכאורה יש לתמוה על דבריהם מהא דאיתא **במו"ק** (יד.) דאמרו דאע"פ שאסור להסתפר בחול המועד מ"מ הבא ממדינת הים במועד מחמת שיצא לפני החג "להרווחה" יכול להסתפר כי יצא ברשות. ועיין **ברש"י** (שם ד"ה להרוויחא) שלהרווחה פירושו דאע"פ שיש לו נכסים הרבה ויצא כדי להרויח יותר, יצא ברשות מקרי. וכביאור רש"י כתי' **הטור** (סי' תקלא) **והמ"א** (שם ס"ק ז, ועיין במחצה"ש), ואם חובת ת"ת היא בכל רגע ורגע איך רשאי לצאת "להרווחה" וכי ברשעים עסקינן דעוברים על איסור תורה. וגדולה מזו אמרו חז"ל **בנדה** (ע.) מה יעשה אדם ויתעשר "ירבה בסחורה" [איברא **שהגר"א** (שם) מוחק גירסה זו, אבל **המהרש"א** (שם סה. ד"ה כיון) גורס כפשוטו].

וכן העירוני דיש להקשות מדברי **השו"ע** (יו"ד סי' רמג סעיף ב) שכתב שתלמיד חכם שפטור ממסים הוא דוקא ת"ח שתורתו אומנתו אפילו יש לו מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו [שמתעסק להחיות נפשו, ש"ך] ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר נקרא תורתו אומנותו, ע"כ. מוכח דמותר להתעסק לפרנסה להתעשר אלא שהעושה כן לא נחשב ש"תורתו אומנתו".

שו"מ **באג"מ** (יו"ד ח"ד סי' לו אות ה) שכתב דאע"פ שת"ת חיובה בכל רגע וגדר החיוב הוא תמידי, מ"מ מותר לאדם להתעסק יותר מכדי צרכו, דבעניין כזה שאינו עוסק בתורה משום איזה סיבה לא נחשב כביטול תורה. ולכאורה לפי דבריו יש לחלק בין העוסק ביותר מכדי פרנסתו לעוסק בדברים אחרים שיש בהם משום ביטול תורה, דכיון דקי"ל כדברי רב ישמעאל (ברכות לה:) שאמר ינהוג מנהג דרך ארץ, שוב הכל הוי בכלל היתר זה כיון שהתורה לא נתנה שיעור לדבר. שו"מ **בדברות משה** (קידושין ענף ג ד"ה וא"כ) לבעל האג"מ שכתב כדברינו, דהיינו שכיון שמותר להפסיק למלאכתו לא נתנה התורה גבול ורשאי להפסיק אף למותרות.

אולם לכאורה דבריו הם דברי חידוש. וכבר כתב **הגר"ז** (סי' קנו) דלא אמרו קביעת עיתים אלא במי שצריך לעסוק בדרך ארץ להחיות נפשו, אבל מי שאינו צריך לכך, חייב לקיים והגית בו יומם ולילה כמשמעו, ואף הצריך לכך לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי "כדי פרנסתו בלבד", אלא מי שחשקה נפשו בתורה ונשא לבו לקיים מצוה זו כראוי יעשה מלאכה מעט בכל יום כדי חייו ושאר יומו ולילו עוסק בתורה, ע"כ.

וכן **בספר חפץ חיים** (פתיחה בהג"ה שם) נקט שמותר לעבוד אבל **לא יותר מכדי ההכרח**. וכן נקט **במ"ב** (סי' קנו ס"ק ב) [ועיין **במ"ב** (סי' קנה ס"ק ד), וכן דעת **המ"א** (סי' קנו אות א), **הכה"ח** (אות ז), ועוד. ואף **הדברות משה** (סי' מג ענף ד ד"ה ואף) גופא חזר בו, עי"ש.

אלא דאכתי קשה מהמקורות הנ"ל שמבואר דמותר להרבות בסחורה וכדו' אף כדי להתעשר. שו"מ **בגר"ז** בקונטרס אחרון (ת"ת פ"ג קו"א סוף אות א) שעמד על דברי הגמ' בנדה הנ"ל וכתב שבעל הבית דלאו בר הכי, מוטב שירבה בסחורה להחזיק ת"ח. ולפי דבריו הכל מיושב, וכן מבואר **במ"ב** (סי' רלא ס"ק ח).

ועוד יש ליישב הא דמועד קטן הנ"ל דמבואר דאף כשכבר יש לו נכסים הרבה ויצא כדי להרויח יותר ליכא משום ביטול ת"ת, היינו טעמא כי דבר זה בכלל כדי פרנסתו הוא, וכמ"ש **ברמ"א** (או"ח סי' רמח סע' ד) שכל מקום שאדם הולך לסחורה נחשב הכל דבר מצוה. ועיי"ש **במ"ב** (ס"ק לד) שכתב שאפי' יש לו מזונות והולך לרווחה [ועיין עוד **במ"ב** (סי' תקנא ס"ק יא)], וכתב **בביאור הגר"א** (שם) שהמקור לזה מדברי הגמ' במו"ק הנ"ל.

וכן מבואר **בש"ך** (יו"ד שם), [והטעם דהכל נחשב למצוה בזה"ז, כתב **בתרה"ד** (סי' שמב ד"ה ואם לחשך) כי אין קצבה למשא מלך ושרים, כמ"ש ר"ת (ב"מ ע: ד"ה תשיך)]. אולם היכן שהרווח הוא רק כדי להתעשר ולא להרווחה, עלינו לומר כמ"ש הגר"ז הנ"ל, ודו"ק.

[שו"מ **בערוה"ש** (או"ח סי' קנו אות ב) שכתב דהא דאמרו יעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי בתלמיד חכם אמרו שעיקר עסקו בתורה, אבל בבעל הבית סתם לא שייך זה, ועל סתם בעל הבית אין מוטל חיוב רק לקבוע עתים לתורה, ואותם שואלים ביום הדין קבעת עיתים לתורה, דלת"ח שעיקר עסקו בתורה לא שייך לומר זה שהרי החיוב עליו ללמוד תמיד כל היום וכל הלילה לבד מה שמוכרח לפרנסתו, ע"כ. ועיי"ש בחלק יו"ד סי' רמ"ו אות ז', ואפשר שכוונת דבריו כדברי הגר"ז הנ"ל, ועיין. ועיין עוד **במלא הרועים** (חגיגה יד.) **ובשלמת חיים** (יו"ד סי' צב)].

סגולות מהגר"א לכוונה בתפילה

א) בספר **בונה ירושלים** [מר' חיים אורי בנו של ר' בצלאל הכהן מו"ץ בווילנא, הובא ב"המאור הגדול" תהלים טז,ח]: שמעתי מפי זקן אחד מפורסם, אשר שמע בשם הצדיק מהו' חיים מוואלאזין זצ"ל זי"ע, אשר שמע פעם אחת אשר יבוא הגאון רבינו מהו' אליהו מווילנא זצ"ל זי"ע, אמר את הכתוב בתהלים (עו,ח) "אתה נורא אתה ומי יעמוד לפניך" וגו', ונפל עליו אימה ופחד, אשר כמעט פרחה נשמתו. ואמר הגר"א אליו [לגר"ח] בזה"ל: כי אלולי היינו משיגים את האימה והפחד אשר יש להמלאכים ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ומכל שכן איך יכול לדמות האדם הקרוץ מחומר למלאך ושרף, ועל אחת כמה וכמה למלך מלכי המלכים הקב"ה. ואם ידמה זאת האדם במחשבותיו אשר הוא אדם קרוץ מחומר, בעת אשר יעמוד להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא, וכדכתיב (תהלים טז,ח) "שויתי השם לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט" לא יעלה אז על לבו של אדם לחשוב מחשבות זרות חלילה. וזהו שאמר הכתוב (שם יט,טו) "והגיון לבי לפניך השם צורי וגואלי" ולא מחשבה זרה ח"ו כלל, כי כאשר אדמה זאת בנפשי ובהגיון לבי, כי צריך אנכי להתפלל לפניך השם צורי וגואלי, בוודאי (כי צריכים להתפלל) [היו מתפללים לפניו בכוונה].

ב) **באבן שלמה** (פ"ט הערה ב): אחד שאל מהגר"א תיקון למחשבות זרות שבתפלה. והשיב לו על דרך צחות "ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב ממחשבתו הרעה" (אסתר ט,כה). ר"ל להתפלל מתוך הסידור. [א"ה, עיין במשנ"ב סימן צג ס"ק ב וז"ל: האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הסדור כדי שיכון מאד, גם שלא להבליע נקודה, והכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו].

ג) **בשיח אליהו, ובבית יעקב** (סק"י), (על מעשה רב להגר"א): וקבלה גמירא מרבינו הגר"א שמי שנזהר בתכלית הזהירות בגילוי כל המשקין ומים לשתיה לא יבא לו מחשבה זרה בתפלתו.

ובמעלות הסולם (הערה יב, מהג"ר דוד לוריא): שמעתי שהרב מ' פנחס מ"מ דפאלצק (בעה"מ מגיד צדק וגבעת פנחס ושאר חבורים), היה משרת את הגאון זמן מה, והיה צוויו חזק עליו שיזהר מן הגילוי, והיה מביא לו תמיד מים לשתות מן החדש מן הפלאמפ שבחצר בהכנ"ס בווילנא, רק פעם אחת בלילה היה עת גשמים ורוח סערה, נתעצל ללכת ומילא מים מהחבית מגולה והביא לו, ולמחר אחר תפילת שחרית הוכיחו רבינו ז"ל על פניו מדוע נתן לו מים מגולים, ולמען הראות גודל ענין הגילוי אף בזמן הזה ושלא יקל הדבר בעיניו על הימים הבאים, סיפר לו רבינו ז"ל כי היה תמונה א' מבלבלו כל תפלת שחרית דנא שע"י שתיית המים מגולים גרם לו זה.

ד) בספר **בית אבות** [לנכד ר"א אחי הגר"א, עמוד פ'. והובא ב"פנינים משולחן הגר"א דברים לא כא, וכן בשיחות שבספר "אורות הגר"א"]: שמעתי מפי אדוני זקני [הג"ר אברהם] בשם אחיו הגר"א מווילנא, שאם היו בונים בית הכנסת מתחילה, היינו אף הקורדום שחוטב העצים, על ידי ישראל העושה במחשבה לשם שמים, אזי לא היו מתפללים, באותו בית הכנסת במחשבה זרה. וזהו שאמר ר' חייא (ב"מ פה,ב) כי כדי שלא תשכח התורה היה זורע גם הפשתן ומעבד העורות, הכל לשם שמים לצורך לימוד התורה, כי המחשבה והמעשה דבוקים יחד.

[וע"ע **בליקוט מהגר"א על האדרא רבא** בריש תקו"ז ד"ה עאלו בחקלא, שהגר"א מבאר מדוע רשב"י וחבריו היו יוצאים לשדות ויושבים בין האילנות (בשעת הלימוד). וז"ל: ועאלו בחקלא ויתבי ביני אילני ויתבי: כי אין השכינה שורה אלא במקום פועל צדק וכמ"ש ב[זוהר] פ' תזריע נ' א', וכן ר' חייא בפרק הפועלים (ב"מ פה,ב) "דשדי כתנא" כו', ראה שיהי' מתחילה ועד סוף [בפועל צדק]. לכן בכל מקום קבוצם להשראת השכינה לא רצו שיהיה בבית מעשה ידי אדם, שמא היה בו מעשה אחד שלא בכוונה קדושה, והסתופפו תחת מעשה השם.

ובכת"י רשימות תלמידי הגר"א (מאוסף כנסת ישראל): איתא בגמרא, דרבי חייא פעל ועשה שלא תשתכח תורה מישראל, וכה היו מעשיו. הוא זרע זרעוני פשתן וקלע מהם רשתות ומכמורות, בהם צד צבאים, את בשרם חילק ליתומים ומעורם עשה יריעות קלף, עליהם כתב חמשה חומשי תורה והלך למקום שאין בהם מלמדי תינוקות, ולימד תורה לילדי ישראל. וקשה למה לא קנה הקלף מן המוכן והלך אצל סופר שיכתוב לו, ולשם מה הוצרך לכל המלאכות הללו. ואמר רבנו, כי מה שהתורה שלנו אינה בהצלחה כמו שבימיהם, הוא לפי שהתורה שלנו מיוסדת על יסוד גרוע, שהאב רוצה שהבן יהיה למדן ואילו המלמד רוצה המעות. אף ר' חייא, אילו הלך אצל הסופר וקנה מן המוכן, היה בזה שלא לשמה. לכך עשה הוא הכל, צד ציד ועיבד ועשה קלף, וכתב ולימד בעצמו, כדי שלא תהיה שום פניה, ויהיה היסוד של אמת.

המשך בעמוד הבא

האם איכא מצוה להתברך מפי הכהנים

א. מצוה על הכהנים לברך את ישראל. **ב.** מצוה על הזרים להתברך. **ג.** חובת השתדלות להתברך מהכהנים (למחמירים לעיל).

א. מצוה על הכהנים לברך את ישראל

מצות עשה על הכהנים שיברכו את ישראל בכל יום שנאמר (במדבר ו, כג) "כה תברכו את בנ"י אמור להם". וכן מבואר **ברמב"ם** (עשה כו) **ובחינוך** (מצוה שעח). ומ"מ אין מברכים בפחות מעשרה כמבואר **בשו"ע** (סי' קכח סע' ב) וביאר **הביאור הלכה** (שם) דמה דצריך עשרה בנ"כ הוא משום דילפינן גז"ש דכתיב כה תברכו את בני ישראל ולהלן כתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל. ואפילו לדידי' רק אסמכתא הוי ומדרבנן פמ"ג ועיין בח"א בריש כלל ל"ב, ע"כ.

ועי' **בשו"ע** (סי' קכח סע' ב) דכל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים, אם אינו עולה לדוכן אף על פי שביטל מצות עשה אחת, הרי זה כעובר בג' עשה אם היה בבהכ"נ כשקראו כהנים, או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו. ועיי"ש (סע' ג) דאם עלה פעם אחת ביום זה, שוב אינו עובר, אפי' אמרו לו: עלה.

ופסק עוד **השו"ע** (שם סע' ד) כשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן, אינם צריכים לשהות חוץ מבהכ"נ אלא בשעה שקורא החזן: כהנים, אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים נהגו שלא ליכנס לבהכ"נ עד שיגמרו ברכת כהנים.

ופירש **המ"ב** (ס"ק יב) דמיירי שאינם רוצים לעלת מחמת חולשה וכדו'. וכתב **בביאור הלכה** (שם ד"ה אינם) דאל"ה בודאי לא שפיר למעבד הכי שיבטל מ"ע בחנם והרי זה דומה לשאר מ"ע התלוי במעשה כמו ציצית דלאו חובת גברא הוא אלא חובת מנא ואפ"ה צריך לעשות בגד של ד"כ ולתלות בה ציצית וענשי נמי עלה בעידן ריתחא (וכדאיתא במנחות מ') ובאמת גמרא מפורש הוא בקידושין ל"ג דאפילו הוא פוטר עצמו ממ"ע קודם דלימטי זמן חיובא אפ"ה נאמר ע"ז ויראת מאלהיך, ע"כ.

ב. מצוה על הזרים להתברך

והנה יש להסתפק האם איכא מצוה מה"ת גם על הזרים להתברך. ונפ"מ לענין עידן דריתחא כמבואר לעיל לענין כהן. וכמו כן נפ"מ לחובה לסובב את המצוה וכגון שבצבור אין כהנים האם מוטל עליהם לטרוח להביא כהנים שיברכו אותם.

והנה לכאורה י"ל דהם בכלל המצוה הם, וזה לפי משי"כ **הר"ן** (קדושין טז: ברי"ף) שאשה אע"פ שאינה מצוה על פו"ר מ"מ יש לה מצוה להתקדש מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו. וכן נקטו **המהרי"ט** (שם מא.) **והחלקת מחוקק** (אע"ה סי' לו ס"ק ב). וא"כ היה מקום לומר דכיון שהישראלים מסייעים במצוה זו, הם גם בכלל המצוה.

וכן מצינו **בספר חרדים** (פי"ב אות יח) שכתב שישראלים העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה', **הם נמי בכלל המצוה**. ומשמע שאין זה מצוה גמורה אלא הדבר בכלל המצוה.

וגדולה מזו מצינו **בהפלאה** (כתובות כד: על רש"י ד"ה איסור עשה) והיינו שישראל שאינו מתברך פנים כנגד פנים, כמו שדרשו חז"ל בסוטה "אמור להם" כאדם האומר לחבירו, עובר על עשה. דכמו דאיכא עשה לכהנים לברך את ישראל, ה"נ **איכא מצות עשה לישראל להתברך מן הכהנים**, וכן מצינו בכל מקום אע"ג דבתורה אינו מפורש הצווי אלא על העושה, המצוה על שניהם, כגון יבם ויבמה דהמצוה גם עליה, תדע דהא קא' ביבמות (כ) דדוחה ל"ת, ואיך היא עוברת על הל"ת אם אין המצוה עליה כמ"ש תוס' גיטין (מא.), עכ"ד. הרי דס"ל דאיכא עשה גמורה להתברך.

אולם הראייה מיבמה היה תלויה במח' דהרי **התוספת יוה"כ** (יומא פו: ד"ה אמר ר"י גדולה תשובה) הוכיח מגמ' זו גופא דכל מ"ע דרמיא על איש א' ומוטלת עליו לעשותה בחברת אחר דוחה ל"ת שבתורה, אע"ג דלגבי א' מהם ליכא עשה. ודלא כדברי הספר **כסף נבחר** דהביא דהא דאמרינן בעלמא אתי עשה ודחי ל"ת, היינו היכא דאותו שדוחה את ל"ת מקיים העשה, וכדי שזה יקיים העשה אין אנו חוששין לדחות ל"ת. אבל היכן שאין השני מקיים העשה אינו דוחה. ועיין **בשו"ת מהרש"ם** (סי' לד ד"ה ובאופן) שביאר דברי התוספת יוה"כ. אולם עיין **בהגהות רע"א** (על הספר הנ"ל) שדחה דברי התוספת יוה"כ והוכיח מהראשונים שיש גם עליה מצוה. וכן **הפנ"י** (כתובות מ.) נקט כהפלאה שגם על היבמה איכא מצוה. אולם **החינוך** (מצוה תקצח) כתי' שמצות יבום נוהגת בכל זמן בזכרים, משמע שאין מ"ע דיבום ביבמה. וכן נקט **הברכ"י** (יו"ד סי' שמא אות ז). וכבר האריכו בזה האחרונים.

שו"ר **בשו"ת מהר"י אסאד** (או"ח סי' מו ד"ה הנה ז"ל) שכתב כדברינו בהבנת החרדים, וביאר דמאי דכתב כן החרדים בברכת כהנים בלבד, ולא במצות פו"ר ובמצות יבום אף דשם האשה בכלל המצוה. לפי דשאני ברכת כהנים, דקרא כתיב 'אמור להם' כאדם האומר לחבירו, שמעינן מיניה נמי שצריכים הציבור להסב פניהם לצד הכהנים אם רוצים להתברך, וגם הם בכלל המצוה דאמור להם. אבל אם אין רוצים להתברך ודאי אין עוברים באיסור עשה דלא כהפלאה, וכדמשמע להדיא בדברי החרדים דהרי חשיב האיסור עשה לזר למצוה בפנ"ע, ע"ש.

ועיין **במנ"ח** (מצוה שעח) שהביא **מהריטב"א** (סוכה לא: ד"ה אמר מר) שכתב שעולה לדוכן שאינו מצווה אלא לברך פעם אחת כדאמרינן התם בפרק ראוהו דאי בעי מצלי ואי לא בעי לא מצלי לומר שאין הכהנים מצווין לברך את ישראל בעשה אלא פעם אחת, ואף על פי כן אי בעי הדר ומצלי אין בזה משום בל תוסיף, וליכא למימר שעושה להוציא לאחרים, **דליכא חיובא אישראל להתברך**, מצוה דכהן הוא, ע"כ. וכן העיר **הדעת תורה** (סי' קכח). **ובערוה"ש** (שם אות ד) כתב על דברי החרדים שהם לאו דוקא דהיכן מצינו מ"ע זו אלא כלומר חיוב יש עליו להתברך מכהנים ואם אינו חושש לזה הוה כבועט בברכותיו של הקדוש ברוך הוא וראוי לעונש, ע"כ.

אבל **בשו"ת דבר אברהם** (ח"א סי' לא) כתב שאין מדברי הריטב"א סתירה כלל, דאפילו לדעת החרדים דמצוה על ישראל להתברך, מ"מ על הכהנים מצוה לחזר אחריה לקיימה לברך את ישראל, אבל על ישראל אין חיוב כלל לחזר אחר ברכת כהנים, ואם יצא ולא שמע ב"כ לא ביטל מ"ע, אלא שהמצוה היא רק שאם הכהנים מברכים ישמעו ויכוונו לבם להתברך מהם, וא"כ אין סתירה לזה מדברי הריטב"א דכיון דאין מצוה על ישראל לחזר אחר הכהנים בכדי להתברך, לא שייך לומר דלהכי הדר כהן ומצלי כדי להוציאם, דמאי להוציאם שייך כשאינם מחויבים כלל לחזר אחר מצוה זו וכו' והוא פשוט לענ"ד, עכ"ד. ועי' להלן בשם החת"ס.

נמצא שיש ג' שיטות בדבר **א'** דעת ההפלאה שיש חיוב על הזרים להתברך (ומסתבר דלא גרע הישראל מהכהן שאינו חייב אלא כשקראו לכהן לעלות). **ב'** דעת החרדים שהם בכלל המצוה. **ג'** דעת המנ"ח ודעימיה שאין כאן מצוה כלל.

ולמעשה **הביאור הלכה** (ריש סי' קכח) פסק כהחרדים. אבל **החזו"א** (אעלה בתמר עמ' לח) פסק דלא קי"ל כהחרדים בזה, וכן דעת **הגרח"ק שליט"א** (דולה ומשקה עמ' פו).

ג. חובת השתדלות להתברך מהכהנים (למחמירים לעיל)

כתב **השו"ע** (שם סע' כד) דאנוסים, כגון עם שבשדות, שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבא, הם בכלל הברכה. וביאר **המ"ב** (ס"ק צו) אבל בלא אנוסים אפילו עומדים בביהכ"נ אלא שהם אחורי הכהנים אינם בכלל ברכה דמראים בעצמם שאין הברכה חביבה להם מדלא הלכו לקבל הברכה פנים אל פנים, ע"כ.

מבואר דאנוסים הם בכלל הברכה, אבל מי שאינו אנוס ובידו להתברך אינו בכלל הברכה. ויש לעיין לדעת הפוסקים לעיל שיש מצוה להתברך מהכהנים האם מי שלא נמצא בצבור וכדו' עליו עכ"פ להשתדל להתברך.

וכבר מבואר בדברי הדבר אברהם הנ"ל שאין מצוה על הזרים לחזר אחר ברכת כהנים. וכן משמע קצת מלשון הספר חרדים דדוקא העומדים שם בכלל המצוה. וכן משמע מסתימת הפוסקים. אולם דעת **החת"ס** (או"ח סי' כב ד"ה והנה) הכהן בא להוציאם ידי"ח שמוטל על הישראלים להתברך, או עכ"פ מצוה להם להשתדל לקבל ברכתם בתפלתם. ועי' **בגרי"פ לרס"ג** (ח"א עשה טז עמו' קכח טור א) שכתב שנראין דברי החת"ס מוכרחים בזה, ושדעת הבה"ג כהחרדים. ועיי"ש (עמ' 256 טור א) שהוכיח שדעת **הפמ"ג** (סי' קכח מ"ז ס"ק לז) שאין חובה על הצבור להתברך שהרי לדעתו מועיל מחילת הצבור, ועיין מה שהקשה עליו.

נמצא דאם נימא דיש חובה על הזרים ודאי צריכים להתברך, אבל לפי הסוברים דאינן אלא בכלל המצוה לדעת הדבר אברהם לא צריכים להשתדל אחריה משא"כ לדעת החת"ס. אלא שמלשון החת"ס משמע שאין זה מוטל אלא הצבור ולא על היחיד.

-מסקנא דדינא-

א' מצות עשה על הכהנים שיברכו את ישראל בכל יום. **ב'** ישראלים העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה', הם נמי בכלל המצוה. ויש סוברים שאין מצוה כלל על הישראלים המתברכים. **ג'** אין חובה ליחיד לחזר אחר ברכת כהנים (כגון שנאנס ולא התפלל בצבור), ומ"מ ראוי לצבור המפתללים להשתדל להביא כהנים שיברכו ברכת כהנים בתפלה.

המשך מעמוד קודם

ובנוסח שונה קצת בספר **תולדות יצחק**, בשם רבו הגרי"א חבר זצוק"ל: ...ואמר הוא ז"ל, שלימד ר' חייא בזה דעת את העם, שידעו איך יתנהגו בלימוד התורה או מצוות, שיראה האדם שלא יקדימנו היצר הרע והסיטרא אחרא בענין ההוא שרוצה ללמוד או לעשות, וימנע ממנו לעשותו בשלמות או שתשכח התורה ממנו, או בתינוק המתחיל ללמוד, לבל יקשה עליו לקבל עול תורה. לדוגמא, אם יקח אדם קלף לכתוב עליו תורה, או בשביל תינוק ללמדו ספר, וידוע שדרך הסוחרים ללוות מעות על הנייר שקונים על ידי ריבית, או ענין אחר של איסור במקח, ואז מיד שורה על הנייר שקנה רוח הטומאה מהאיסור הנ"ל, כמו כן במעשה הכתיבה יכול לחול איזה ענין של איסור, כגון של מלאכת שבת וכדומה, וכך נוסף עוד איסור על הספר שלומד התינוק ממנו, ומעכב את התינוק מלהצליח בלימודו, או שעל ידי זה גוברת עליו השכחה, אשר היא בכח הסטרא אחרא, כידוע. על זה אמר ר' חייא שהוא יעשה שלא תשתכח התורה מישראל, היינו שלא תשלוט רוח טומאה על הספר אשר ממנו ילמד התינוק. זאת על ידי שיזהר בעשיית הספר ללא כל צל של איסור, ולא עוד אלא שיקדים הקדושה על הספר על ידי מצוות שיעשה בו. היינו שיתן את הבשר מהצבאים אשר יצוד עבור עשיית הקלף, ליתומים, ותחול קדושת המצוה על מלכת עשיית הקלף עבור הספר. זה ששבחו חז"ל את ר' חייא ואמרו "כמה גדולים מעשי חייא", שמעשים הללו באמת יועילו רבות לתינוק בתלמודו, וימנעו שכחת התורה ממנו ומישראל.

ובאבן שלמה (פ"ה ס"ד הערה ג), ציין על דברי הגר"א בליקוט בריש תיקו"ז המובא לעיל: עיין ספורנו ריש פרשת פקודי [וז"ל הספורנו: סיפר מעלות זה המשכן, שבשבילם היה ראוי להיות נצחי ושלא ליפול ביד אויבים. ...שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכליו, מיוחסים וצדיקים שבדור, ובכן שרתה שכינה במעשי ידיהם, ולא נפל ביד אויבם. אבל מקדש שלמה שהיו עושי המלאכה בו מצור, אף על פי ששרתה בו שכינה נפסדו חלקיו כו', ע"ש].

ושמעתי **שהגר"ח מוואלאזין** היה אומר שהלומדים בספרים שנדפסו בדפוס אדם שאינו הגון אין להם הצלחה בלימודם. ועיין בספר חסידים סי' תש"ע. ועיין גיטין מה,ב, "ס"ת שכתבו מין ישרף". ע"כ.

ובספר "הגאון" כתב על זה: וראה עוד כיוצא בזה משמו [של הגר"ח], שהלומד בבית שנבנה בחילול שבת לא יצליח בתלמודו.

וברשימות הגרש"ד מונק זצ"ל הובא מעשה בדיבוק בירושלים, שחכם ספרדי הניח עליו ספר ביאור הגר"א על "ספרא דצניעותא", על פי קבלה שהיתה בידו, ולא הועיל כי היה זה מדפוס שני. שוב הניחו עליו מדפוס ראשון, ונתרפא.

עוד שם בשם **הג"ר אליעזר גורדון מטלז**, שנתנו ביד דיבוק אחד את הספר הנ"ל מדפוס ראשון, ונזדעזע וזעק "דער ווילנער, דער ווילנער"! [הווילנאי, הווילנאי"!]. אח"כ נתנו לו מדפוס שני, ולא נרעש כל כך.

כיוצ"ב סיפר **ה"חזון איש"** על אדם שאחזו הדיבוק והובא אל הג"ר מלכיאל הלוי טננבוים אב"ד לומז'א, וכשהביאו לפני הדיבוק ספר הזוהר, החל להשתולל משום שלא יכל לסבול קדושת הספר. אמר הרב שיביאו עותק אחר שלא נדפס בקדושה, וראו כולם שלא הגיב מאומה. ("זכור לדוד" ח"ב עמו' קנט, בשם הג"ר שמריהו גריינמן).

עוד שם בשם הנ"ל, שהחזו"א העדיף ספר שנדפס בדפוס של יראי שמים משום שקדושה אחרת יש לו. ומפי הגר"ח קניבסקי שליט"א שמעתי, כי אביו הגאון הסטייפלר היה מקפיד רק שלא יהיה המדפיס מחלל שבת, ע"כ. (א"ה, עי' ברמ"א סו"ס נג, ז"ל: "יש מי שכתב דשליח ציבור יתפלל מתוך ספר המיוחד לציבור, דודאי נכתב לשמו" (מהרי"ל בשם רוקח). וכתב על זה במשנ"ב: "נכתב לשמו", פירוש לשם שמים ולא לשם התפארות, ואפילו אם הסידור של היחיד הוא בכתב נאה יותר מהצבור. ובספרים הנדפסים אין חילוק בין של ציבור ליחיד).

ובהמשך מביא מכת"י **המגיד ר' ישכר בער מריטובה,** ז"ל: ארז"ל (ברכות ו,א) אין התפלה נשמעת אלא במקום רנה, כי מחמת שהמקום נתקדש על ידי לימוד התורה, אשר השכינה שורה שמה, אז אפשר לכוון בתפילתו, ומכש"כ התורה בעצמה, אי אפשר לכוון בה לאמת כי אם במקום שנתקדש על ידי זקני התורה, שלמדו תורה לשמה בקדושה וטהרה בלי שום פניות עצמם, כמו המקום ישיבת וואלאזין כו' ע"ש.

עוד הביא בספר הנ"ל שמועה רחוקה **בשם הגר"א,** שאילו היה יכול היה מסתפק באכילת כמהין ופטריות, הבאים מהאויר ולא מפירות מעשי ידיהם של בשר ודם, אשר במו ידיהם מעבירים ומחדירים דעות פסולות אל פרי עמלם].

[נכתב ע"י הרב י. ז. שליט"א]

העלון נתרם ע"י
הרב שמואל איזנטל שליט"א
להצלחה בכל הענינים

נתרם לע"נ
הצדקנית מרת חיה דבורה בת אפרים פישל
ע"ה

הערות למערכת והנצחות בטל' 571-3932 (02)